

О. Лавріненко

**ІДЕЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В
ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКІЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ
КІНЦЯ XVI - XVIII ст.**

Постановка проблеми. В умовах реформування вітчизняної вищої педагогічної освіти, входження її у світові інтеграційні процеси важливого значення набувають питання цілісної системи професійно-педагогічної та практичної підготовки майбутнього вчителя. В Україні визначено, що пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного і культурного розвитку держави є освіта і провідна роль тут належить педагогу, оскільки через його професійну діяльність реалізується державна політика, спрямована на зміцнення інтелектуального та духовного потенціалу нації.

Важко уявити по-справжньому гуманістичне суспільство без учителя - духовного провідника, наставника, помічника, а відтак - учителя, який володіє мистецтвом впливати, будити думки, спонукати до дії. Розвиток нації можливий лише за умови існування освіченої, високодуховної, інтелігентної її частини - професійного вчительства. Від педагога очікують не тільки досконалого знання предмета, який він викладає, але й володіння педагогічною психологією, мистецтвом актора, вмінням впливати на учнів яскравістю власної індивідуальності - володіння педагогічною майстерністю, як комплексом властивостей особистості, що забезпечують самоорганізацію високого рівня професійної діяльності.

Для глибокого розуміння і правильного розв'язання багатьох сучасних проблем підготовки фахівців великого значення набуває вивчення, теоретичний аналіз і творче використання досвіду розвитку світової та вітчизняної системи вищої освіти. У зв'язку з цим учені звертаються до прогресивної спадщини минулого, ретроспективний аналіз якої дозволить виділити провідні тенденції для модернізації вищої педагогічної освіти на сучасному етапі.

Мета статі. Дослідити погляди представників західноєвропейської науково-педагогічної думки епохи Нового часу та Просвітництва (кінець XVI - XVIII ст.) на сутність та зміст педагогічної майстерності майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу. Історична епоха кінця XVI - XVIII ст. була ознаменована творчими пошуками і розмаїттям науково-педагогічних ідей удосконалення системи підготовки вчителя. З посиленням *церковної ієрархії, що позбавляла* вчителів і батьків християнських заповідей виховання, беручи за основу лише покірність церковним авторитетам, розпочався період „реакції” в суспільно-педагогічній думці, коли прогресивна громадськість стала на захист природних і духовних прав дитини. Важливе значення надавалось особистості вчителя-вихователя, його моральній, загальноосвітній і педагогічній підготовці. Саме в цей період зароджуються ідеї формування основ професійного володіння комплексом умінь і навичок для досягнення *Теорія і практика управління соціальними системами 2 "2007*

мети навчання і виховання.

Серед освітніх і громадських діячів періоду, що розглядається, варто виділити постать **Карла Борромео** (1538-1584). Кардинал і архієпископ Міланський Карл Борромео 1560 року створив у Римі спілку світських і духовних учених. На посаді архієпископа Міланського Карл Борромео повністю присвятив себе справі виховання. Він організує початкові народні школи, міщанські школи для благородних станів у Мілані, середні школи, семінарії, сирітські притулки. Найвідомішою і найпрестижнішою тогочасної Італії була Колегія Борромео, заснована ним в Павії, яка мала на меті готувати світських і духовних наставників із бідних студентів. Для того щоб вступити до колегії, потрібно було закінчити профільну семінарію. Ці установи здійснювали підготовку майбутніх студентів до вступу у вищий заклад освіти - Колегію [1, с.124]. Велике значення кардинал надавав формуванню у майбутнього вчителя основ професійної майстерності. Вимоги до педагога Колегії і до випускника, який присвятив себе в майбутньому вихованню, були майже ідентичні і визначалися положеннями шкільних Статутів:

1. Від вихователя вимагалось, щоб він за вірою і поведінкою був „світом миру”.
2. Він повинен бути сповненим любові до Бога і до свого покликання, бо те, що робиться без любові, є неприйнятним Богу.
3. Наслідуючи слова Св. Павла, який волів, щоб ті, хто навчає, були наділені необхідними здібностями, потрібно самим учителям знати: чому і як вони будуть навчати.
4. Вихователь повинен бути озброєний терпінням, щоб із задоволенням переносити педагогічну працю і втому, помилки дітей, злобу і пихатість дорослих, навчитися стримувати себе, коли бачить насмішки учнів, не звертати на них увагу.
5. Вихователю потрібно вміти пристосовуватися до особистості своїх учнів [1.С.125].

Даними правилами керувався і сам архієпископ Борромео під час викладання в Колегії та у власній місіонерській і просвітницькій діяльності. Одного разу якась знатна особа висловила йому подив, що він день і ніч піклується про бідного і хворого священика, який бездоганно володів мистецтвом викладання, на що Борромео відповів: „Ви не знаєте, чого варте життя хорошого вчителя!” [1, с. 126].

Відомий французький громадсько-політичний та культурно-освітній діяч **Шарль Роллен** (1661-1741) у своїх працях розмірковував про внутрішнє керівництво класним колективом і велику увагу приділяв особистості вчителя у цьому складному процесі. „Мета вчителів не лише навчити учнів латинській чи грецькій мові, писати твори та складати вірші, креслити на папері лінії і фігури. Ці знання, я не заперечую, потрібні і корисні, вони заслуговують на увагу, але вони є лише засобом, а не метою педагогічної діяльності. Мета вчителів - привчити своїх учнів до серйозної самостійної праці, примусити їх поважати і любити науки, окреслити їм шлях для самостійного пошуку наукових догм. Мета вчителя полягає в удосконаленні розуму і серця - збереженні цноти учнів, у навчанні їх правилам чеснот і хорошим звичкам”, - зазначав Роллен у своїх книгах Г1, с.1531. У трактаті „Про виховання дітей” Шарль Роллен звертає

увагу на елементи педагогічної майстерності вчителя-вихователя, які визначає таким чином:

- першою турботою вчителя повинно бути вміння прекрасно викладати матеріал, проникати в душі і характери дітей;
- найвище мистецтво вчителя - вміння поєднувати силу (авторитет), яка стримує дітей, з ласкою, яка притягує їх до особи вчителя;
- загальний найкоротший шлях для перевиховання і виправлення дітей - покарання різками. Але це досить небезпечні ліки, якщо вчитель спробує їх застосувати без почуття міри і здорового глузду. Вихователь не повинен карати учнів з гнівом, захоплюючись даним процесом, особливо коли проступок є незначним;
- ляпаси, стусани та інші тілесні покарання для вчителів є забороненими методами. Вся педагогічна діяльність повинна бути спрямована на доброту і повагу;
- вчителю треба уникати слів, які викликають у дітей прикрість і презирство [І.с.154].

Розмірковуючи про педагогічну майстерність учителів, Роллен вказує: „...велике щастя для молодих людей - знайти таких педагогів, життя яких було б постійним вихованням, дії яких ніколи не суперечать тим настановам, які вони намагаються прищепити своїм учням. Не знаю більшого задоволення, ніж за допомогою своїх здібностей учити молодих людей, що з часом стали б досвідченими професорами і своїм талантом приносили б славу університетам та школам" [6, с. 155].

Питання формування основ педагогічної майстерності розглядав у своїх працях німецький педагог-пієтист, засновник системи освітньо-виховних закладів для різних станів, у яких головне місце посідало навчання релігії, *Август Герман Франке* (1663-1727). Будучи пруським священником і влаштувавши школи для бідних, він глибоко усвідомлював важливість особистості вчителя для навчання і виховання дітей. З цією метою Франке розробив такі принципи:

1. Діти повинні бути підкорені християнській розумній дисципліні, заснованій на любові до них, а не на жорстокості і суворості.
2. Застосовуючи педагогічний вплив у процесі виправлення поведінки дитини, вихователь повинен навчитися володіти собою.
3. Вчителю потрібно стримувати учнів, якщо необхідно - карати, але уникати постійної суворості і строгості. Навпаки, завжди бути ласкавим і люблячим, щоб діти відчували його любов і виховувалися у страхі лише перед Богом.
4. Вчитель ніколи не повинен карати у гніві. Прихильність до нього учнів виявляється у демонструванні стриманості і контролі внутрішньої та зовнішньої поведінки.
5. Під час гомону на уроках учитель зобов'язаний „ не виходити із себе", а спокійно і серйозно сказати: „Такий-то учень заважає мені працювати!".
6. Покарання дитини можна застосовувати лише після того, як тричі було зроблено зауваження. Не повинно відбуватися покарання без пояснень дитині її провини. Вчитель не може карати дітей за провини, властиві їх віку: пустотливість, сміх, забудькуватість. Педагогові треба навчитися набути вміння вчасно зупинити вихованця і з почуттям міри йому пояснити.

7. Вихователь зобов'язаний контролювати своє мовлення, уникати словесних

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НА УКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

жаргонів і образливих слів, таких, як „дурний“, „віслюк“, „негідник“ і т.ін.

8. У процесі виховання вчителю необхідно враховувати характер учня, не втрачати авторитет, дотримуватися відповідного рівня спілкування [6, с.19].

Навчально-виховна діяльність Франке, його погляди на роль учителя в процесі взаємодії з учнями мали великий вплив на процеси розвитку шкільництва не лише Німеччини, але і всієї Європи. В загальноосвітніх школах південної і центральної України кінця ХУІІ-ХУІІІ ст. за зразками виховної системи Франке вчителі намагались „облагородити“ серце дитини, враховуючи її індивідуальні та психологічні здібності [5, с.54].

Знаменитий французький письменник і просвітитель *Жан-Жак Руссо* (1712-1778) у своїх творах звертав увагу на важливість навчання основам професійної майстерності майбутнього вчителя в процесі морального виховання учнів, а саме:

- У серце увійде лише те, що йде від серця.
- Пам'ятайте, що перед тим, як взятися за виховання людини, треба самому стати людиною.
- Нудні уроки тільки й можуть, що викликати ненависть до викладача і до того, що викладається.
- Не повчайте дітей із сердитим виглядом, не напускайте на себе суворості.
- Вправляйте тіло дитини, її органи, почуття, сили, але залишайте в спокої душу, доки можна. Бійтесь усіх відчуттів, що виникають раніше суджень, що їх оцінюють.
- Довше вивчайте природу, добре спостерігайте за своїм вихованцем, перш ніж сказати йому перше слово. Мудрий лікар не дасть рецепту з першого погляду, перш ніж вивчить хворого.
- Наставники, будьте простими, скромними, стриманими! Ніколи не поспішайте діяти тільки для того, щоб завадити діяти іншим.
- Навіюйте всім повагу до себе, примусьте насамперед полюбити.
- У всякій сфері уроки ваші повинні полягати швидше в діях, ніж у промовах, бо діти швидко забувають те, що зробили і що їм зроблено.
- Не будьте манірними, будьте добродішними і добрими; нехай приклади ваші закарбуються в пам'яті вихованців.
- Остерігайтесь привчати дитину до пустих формул ввічливості, які при нагоді стануть їм магічним словом для підпорядкування собі всього оточуючого і для отримання за хвилину чого хоче.
- Буває надлишок суворості і буває надлишок м'якості. Того і другого слід уникати.
- Не допускайте у дитини навіть думки, що ви претендуєте на якусь владу над нею.
- Дозволяйте дитині із задоволенням, відмовляйте лише зі співчуттям, хоча й твердо.
- Не карайте дитини, бо вона не знає, що таке бути винною [7, с.251-252].

Ще один німецький педагог *Густав Фрідріх Дінтер* (1760-1831), який розви-

вав у своїй науково-педагогічній творчості методи і прийоми катехізації - мистецтва навчати шляхом запитань і відповідей, звертав увагу на володіння педагогом уміннями і навичками, необхідними для застосування даної методики в навчально-виховному процесі. Дінтер визначає якості особистості катехіта (вчителя): проникливість, живе співчуття істині і моральності, присутність духу, смак, гнучкість і приємність голосу; катехіт повинен володіти практичними знаннями логіки, психології та релігії, бездоганно знати фізіологічні особливості людини, а особливо - дитини; володіти певним набором історичних фактів і виховною поезією; мати знання із сучасної історії; легко оперувати багатством рідного мовлення. Для досягнення педагогічної мети катехіт повинен уміти: 1) ставити запитання; 2) використовувати відповіді; 3) привертати увагу; 4) добре обирати, розподіляти, доступно пояснювати, доводити матеріал зі свого предмета; 5) у процесі формування запитань і відповідей повинен уміти користуватися ясними і зрозумілими учням жестами та мімічними реакціями обличчя [1, с.333-334].

Свою прогресивну методику викладання Дінтер удосконалював на посаді директора семінарії м.Фрідріхштат-Дрезден. „Достоїнство семінариста не є у знанні багатьох предметів, а в ясності цих знань, точності і мистецтві їх застосувати” [2, с.145]. Семінарія Густава Дінтера готувала не лише високоосвічених, розумних семінаристів, а й професійних учителів, які володіли мистецтвом викладання. „Семінарист в жодному разі не потребує повної, до найменших дрібниць системи знань. Як освічений дилетант, він повинен знати найважливіші факти і володіти вміннями передати ці знання іншим. Якщо він на кандидатському іспиті не знає в дрібницях будову „формозького чортика”, армадила і т. Пт., то я не нарікаю на це, і навіть не запитую таких речей. Але незнання будови людського тіла, психології людини я не пробачив би”, - відзначав у своїх промовах перед німецькою громадськістю великий педагог [3, с.195-197].

Таким чином, дослідження творчої спадщини провідних теоретиків і практиків західноєвропейської педагогічної думки ХУІ-ХУІІІ ст. дозволяють стверджувати про різноманітні підходи до формування професійної майстерності майбутніх учителів. Прогресивні ідеї та досвід підготовки педагогічних кадрів широко використовувалися вітчизняними вченими в системі формування педагогічної майстерності вчителя. Про це свідчать численні підручники і посібники, видані в кінці ХVІІ- ХVІІІ ст., в яких розкриваються сутність та специфіка формування педагогічної техніки, професійно-педагогічного спілкування, володіння елементами культури мовлення в процесі підготовки національного вчителя. Теоретико-практичні надбання західноєвропейської педагогіки і педагогічної думки з проблем розвитку педагогічної майстерності стали основою для вдосконалення змісту загальнопедагогічної та професійної підготовки вчителя у вищих закладах освіти, створених на Україні в кінці ХVІІІ - ХІХ ст.

Список літератури: 1. Всеобщая история педагогіки для руководства учащимися в нормальных школах / Соч. Ю. Паротца. - С-Пб., 1875. - С.122 -335. 2. Ельницький К. Очерки по истории педагогіки. Пособие для занимающихся воспитанием детей и для учебных заведений, в которых преподается педагогика. - Петроград, 1915. - С.94-147.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НА УКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3. История педагогики Карла Шмидта. - М., 1880. - С.180-210. А. Кравець В. Історія класичної зарубіжної педагогіки та шкільництва. - Тернопіль, 1994. - С.250-253.
5. Мединський Є. Історія російської педагогіки до Великої Жовтневої Соціалістичної революції. - К.: Рад. шк. - 1933. - С. 28- 56. 6, Сахаров И.П. Из истории педагогики: Пособие для педагогических классов средне-учебных заведений, для учителей народных школ и для самообразования. - М., 1907. - С. 5-22.

А.Лавриненко

ИДЕИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ В ЗАПАДНОЕВРОПЕЙСКОЙ НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ МЫСЛИ КОНЦА XVI - XVIII СТ.

В статье рассматривается проблема сущности и содержания педагогического мастерства будущего учителя во взглядах представителей западноевропейской педагогической мысли конца XVI - XVIII ст. На основе ретроспективного анализа научно-педагогической и исторической литературы определяются прогрессивные подходы к формированию педагогического мастерства в практике подготовки учителя лучшими европейскими высшими заведениями образования.

A.Lavrinenko

IDEAS OF PEDAGOGICAL TRADE OF FUTURE TEACHER IN THE WEST-EUROPEAN SCIENTIFICALLY PEDAGOGICAL MIND AT THE END OF THE XVI - XVIII CENTURY

In the article the problem of essence and maintenance of pedagogical trade of future teacher is examined in the looks of representatives of west-european pedagogical idea at the end of the XVI - XVIII century. On the basis of retrospective analysis of scientifically pedagogical and historical literature progressive approaches are determined to forming of pedagogical trade in practice of preparation of teacher by the best European higher establishments of education.

Стаття надійшла до редакції 26.04.2007